

Національний
університет
водного господарства
та природокористування

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра суспільних дисциплін

07-03-280M

Методичні вказівки

до підготовки семінарських занять з навчальної дисципліни
«Історія України з середини 17–18 ст.»

History of Ukraine from the middle of the 17th - 18th centuries

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Історія»
спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»

денної і заочної форм навчання
for applicants of I (bachelor's) level of education
specialties 014 Secondary education (014.03 History)

Рекомендовано науково-методичною
радою з якості ННІЕМ
Протокол № 4 від 22.12.2021 р.

Рівне – 2021

Методичні вказівки до підготовки семінарських занять з навчальної дисципліни «Історія України з середини 17–18 ст.» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Історія» спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)» денної і заочної форм навчання [Електронне видання] / Олексін Ю. П., Шевчук Т. Є. – Рівне : НУВГП, 2021. – 61 с.

Укладачі: Олексін Ю. П., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри суспільних дисциплін,
Шевчук Т. Є., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін.

Відповідальний за випуск

Зав. кафедри суспільних дисциплін Олексін Ю. П.

Керівник групи забезпечення спеціальності

Олексін Ю. П.

© Олексін Ю. П.,
Шевчук Т. Є., 2021
© НУВГП, 2021

ЗМІСТ

Вступ	4
Теми семінарських завдань	6
Тематика та зміст семінарських занять	7
Індивідуальні завдання	49
Тематика лекцій з дисципліни «Історія України з середини 17 – 18 ст.	51
Підсумковий контроль знань з дисципліни (перелік питань до заліку)	57
Список рекомендованої літератури	58

ВСТУП

Підготовка майбутнього фахівця до професійної педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах набуває надзвичайної ваги особливо в сучасних умовах, у період реформування освіти. Навчання здобувачів I (бакалаврського) рівня освіти вимагає серйозної підготовки, зусиль в оволодінні найновішими формами, методами, засобами професійної діяльності.

Навчальна дисципліна «Історія України з середини 17 – у 18 ст.» є складовою частиною фундаментального курсу «Історія України», що вивчається студентами-істориками протягом восьми навчальних семестрів. Вивчення курсу передбачає засвоєння студентами розуміння ходу історичного розвитку українського народу та процесу формування Української держави – Гетьманату ранньомодерної доби (сер.17 -у 18 ст.). Цей період позначився в історії Європи і України як період раннього модерну, або раннього нового часу глобальними цивілізаційними зламами і революційними потрясіннями у всіх сферах життя.

Події Національної революції 17 ст. (1648-1676 рр.), що обумовили радикальну трансформацію світоглядної сфери, політичної та соціально-економічної систем, розкрили нові перспективи у процесах національного та державотворення, а також змінили політичну карту Європи.

Молода Українська держава, унітарна за своїм устроєм, з'явилася з одного боку, на багатовіковій традиції національної державотворення, а з іншого – будувалась за загальними канонами ранньомодерної держави. Нова політична еліта спричинила глобальне переоблаштування українського життя і створила свою національну ідеологію, в основі якої лежали ідеї політичної автономії, прав особи й договірних засад у відносинах із сусідами.

Особливістю курсу «Історія України з середини 17 – у 18 ст.» є те, що він реалізується у процесі вивчення трьох блоків: теоретичного, практичного й самостійної роботи, а його зміст представлено у тематиці лекцій, семінарських і практичних занять та у темах самостійної роботи, які охоплюють суспільно-політичні, економічні та соціокультурні процеси в конкретно-часових і просторових вимірах.

Навчальна дисципліна зорієнтована на засвоєння і застосування студентами спеціальності 014.03 середня освіта (Історія) теоретичних знань із ранньомодерної історії України, виробленні умінь і навичок, потрібних для роботи в навчальних закладах середньої освіти.

Основними завданнями семінарських занять є:

- закріплення у студентів теоретичних знань;
- оволодіння ними науковим апаратом, навичками усного і письмового викладання навчального матеріалу;
- залучення їх до науки, наукових досліджень;
- прищеплення їм навичок творчого мислення, самостійного формулювання та висловлювання власних думок, а також захисту висунутих наукових положень та висновків.

Основою для підготовки студентів до семінарських занять є тематичні плани. При підготовці до семінарського заняття студент повинен всебічно розглянути і засвоїти питання, що були предметом лекції та винесені на розгляд на семінарському занятті. У процесі підготовки студент має чітко усвідомити зміст питань, що виносяться на обговорення. Варто законспектувати найважливіші теоретичні положення. Високу оцінку студент отримує лише тоді, коли він вільно володіє матеріалом, логічно і чітко обгрунтовує свою відповідь.

Виступ на семінарському занятті доречно розпочати зі вступу. Далі – розкрити зміст питання, зробити висновки і узагальнення, висловити власну позицію щодо проблеми яка вивчається. Відповідь повинна бути чіткою, логічною, аргументованою.

Завершується семінарське заняття заключним словом викладача, в якому підсумовується робота групи, аналізується ступінь розкриття теми, оцінюються всі форми участі студентів на семінарі.

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кіл-ть год. денна форма	Кіл-ть год. заочна форма
1.	Тема 1. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.)	2	1
2.	Тема 2. Переяславська рада 1654 року.	2	1
3.	Тема 3. Розгортання воєнно-політичних подій в Україні в 1654-1657 рр.	2	1
4.	Тема 4. Формування козацької держави Богдана Хмельницького.	2	1
5.	Тема 5. Українська козацька держава в другій половині XVII ст.	2	1
6.	Тема 6. Лівобережна Україна і Слобожанщина в ост. чверті XVII ст.	2	1
7.	Тема 7. Правобережна Україна та західноукраїнські землі в другій половині XVII ст.	2	-
8.	Тема 8. Політичне становище Лівобережної Гетьманщини та Слобідської України в першій чверті XVIII ст.	2	1
9.	Тема 9. Україна-Гетьманщина в другій чверті XVIII ст.	2	-
10.	Тема 10. Соціально-економічний розвиток України в першій пол. XVIII ст.	2	1
11.	Тема 11. Запорозька Січ і Південна Україна в першій половині XVIII ст.	2	1
12.	Тема 12. Політичне становище та адміністративний устрій українських земель у складі Російської імперії в другій пол.. XVIII ст.	2	1

13	Тема 13. Правобережна Україна та західноукраїнські землі в другій пол. XVIII ст.	-	-
14	Тема 14. Соціальні відносини і господарський розвиток укр. земель у складі Російської імперії.	-	-
15	Тема 15. Становище південноукраїнських земель у другій пол. XVIII ст.	-	-
	Разом	24	10

ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття №1

Тема 1. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.)

1. Передумови, типологія та періодизація подій української національної революції XVII ст. (1648-1676 рр.).
2. Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького. Воєнно-політичні події 1648-1653 рр.
3. Українсько-російські відносини та договір 1654 р.: політичні наслідки і перспективи.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть причини, характер, рушійні сили війни.
2. Укажіть основні битви війни та їхні наслідки.
3. Коли та в зв'язку з чим у Богдана Хмельницького визріла думка про необхідність створення державності?
4. Які зміни відбулися в соціально-правовому становищі козацтва в період Хмельниччини?
5. Окресліть територіальні межі держави Богдана Хмельницького, відродженої в 1649 році.
6. Визначте головні ознаки держави «Військо Запорізьке»?
7. Розкрийте політико-правовий зміст Переяславської угоди 1654 року.

Теми рефератів

1. Богдан Хмельницький - видатний полководець, дипломат, державотворець.
2. Максим Кривоніс, Данило Нечай, Іван Богун - герої Визвольної війни 1648-1657 рр.
3. Українсько-московський договір 1654 р. та його наслідки.
4. Причини утворення українського козацтва.
5. Реєстрове козацтво, його роль в історії України.
6. Утворення Запорізької Січі, її історичне значення.
7. Видатні гетьмани козацької України (характеристика одного за вибором).

Практичні завдання.

1 Завдання на історичній карті:

- Показати місце розташування о. Мала Хортиця.
- Показати осередки, де проживали козаки.
- Показати території розташування Січей (сер. XVI – кінця XVIIст.).
- Показати на карті держави – сусіди Запорозької Січі.
- Показати місце, де відбулася Хотинська війна.

Список рекомендованої літератури

1. Апанович О. Українсько-російський договір 1654 р. Міфи і реальність. К., 1994.
2. Борисенко В. Й. Курс української історії. К., 1998.
3. Грушевський М. Ілюстрована історія України. К., 1990.
4. Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України. Л., 1993.
5. Історія України. Вид. 2-ге. Львів, 1998.
6. Істория Русов. К., 1991.
7. Історія українського війська. Т. 1. К., 1993.
8. Костомаров М. Богдан Хмельницький: Історичний нарис. К., 1992.
9. Мельник Л. Г. Герої народних повстань. К., 1990.
10. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. К., 1994.
11. Субтельний О. Україна: Історія. К., 1991.
12. Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі. К., 1960.

13. Апанович О.М. Урядові службовці Гетьманщини - українська інтелігенція XVIII ст. *Український історичний журнал*. 1997. № 2. С. 92–97.

14. Володарі гетьманської булави. Історичні портрети. К., 1994.

15. Горобець В. М., Струкевич О. К. Українсько-російські політичні відносини другої половини XVII-XVIII ст.: тенденції, характер, етапи. *Український історичний журнал*. 1997. № 1. С. 22–44.

16. Смолій В. А. Степанков В. С. Українська національна революція 1648-1676рр. Кризь призму століть. *Український історичний журнал*. 1998. № 2. С. 3–22.

17. Чухліп Т. В. Переяславська угода 1654 р. *Український історичний журнал*. 2003. № 4. С. 46–60.

Семінарське заняття №2

Тема 2. Переяславська рада 1654 року.

1. Переяславська рада 1654 р.: міфи та реальність.
2. Переяславська рада 1654 року: «зрада» чи «перемога»?
3. Переяславська рада 1654 р.: причини, сутність, наслідки.

Дати відповіді на тестові завдання:

1. Якій з причин походження козацтва приділялася увага в радянській історіографії:

- а) посилення феодалної експлуатації селян;
- б) релігійні утиски;
- в) походження козаків від кочових народів степу.

2. Як прізвище українського магната, який був засновником першої Запорозької Січі на о. Мала Хортиця:

- а) П. Конашевич -Сагайдачний.
- б) Д. Вишневецький.
- в) С. Кішка.

3. До якого часу відносяться перші писемні згадки про козаків:

- а) початок 15 ст.
- б) кінець 15 ст.
- в) початок 17 ст.

4. За ініціативи якого польського короля було створене реєстрове козацтво:

- а) Стефан Баторій.
- б) Сигізмунд I.
- в) Сигізмунд II Август.

5. Що було головною причиною, яка призвела до утворення території так званого Дикого поля:

- а) входження українських земель до складу.
- б) набіги татар і турок.
- в) розширення кордонів Московського князівства.

6. Визначте правильне твердження:

- а) козацтво виникло як реакція поширення колонізації на українських землях.
- б) перша Запорозька Січ виникла на о. Базавлук.
- в) першим кошовим отаманом Запорізької Січі став С. Кішка.

7. Суспільно-політичний устрій на Запорозькій Січі – це:

- а) республіка.
- б) монархія.
- в) конфедерація.

8. Повстання під проводом К. Косинського спалахнуло:

- а) в 1586 р.
- б) в 1591 р.
- в) в 1596 р.

9. Адміністративно-територіальні та військові одиниці Запорозької Січі в XVII-XVIII ст. мали назву:

- а) воєводства.
- б) намісництва.
- в) паланки.

10. Як називався керівний склад Запорозької Січі, а пізніше й Гетьманщини:

- а) старшина.
- б) компанійці.
- в) реєстрові козаки.

11. Перша Запорозька Січ на острові Мала Хортиця була збудована Д. Вишневецьким:

- а) у 1485 р.

- б) у 1556 р.
в) у 1580 р.

12. Уперше слово «козак» згадується в джерелах:

- а) у 1489 р.
б) у 1565 р.
в) у 1587 р.

13. Символ влади гетьмана:

- а) бунчук.
б) корогва.
в) булава.

14. Як називалися господарства-хутори запорожців, на яких вони жили в перервах між військовими походами:

- а) фільварок.
б) зимівник.
в) курінь.

15. Військово-адміністративна одиниця на Запорозькій Січі, що складалася з козаків, які походили переважно з одного регіону та проживали на Січі в одному приміщені, називалася:

- а) паланка.
б) курінь.
в) кіш.

16. Козаків, що були внесені до списків польського уряду, називали:

- а) низовими.
б) компанійцями.
в) реєстровими.

17. До кожного завдання подано інформацію, позначену цифрами і буквами. Приведіть їх у відповідність:

1. військовий писар.
2. військовий суддя.
3. кошовий отаман.

а) посадова особа, яка мала верховну адміністративну, судову та військову владу на Січі.

б) посадова особа, яка розглядала кримінальні й цивільні справи, проводила слідство і виносила вирoki.

в) посадова особа, яка відала військовою канцелярією.

18. Установіть відповідність між поняттям, що характеризує життя запорожців, та його визначенням.

1. зимівник.

2. курінь.

3. чайка.

а) бойовий човен козаків, що відрізнявся надзвичайною маневреністю і швидкістю.

б) адміністративно-військова одиниця на Січі, група козаків, що в більшості своїй походили з однієї місцевості; також – довге приміщення, у якому ці козаки жили.

в) господарство, хутір запорожців, на якому вони проводили більшість мирного часу.

19. Розташуйте в хронологічній послідовності:

а) Створення реєстрового козацтва.

б) Заснування Запорозької Січі.

в) Повстання під проводом С. Наливайка.

20. Установіть хронологічну послідовність подій:

а) укладення Берестейської унії.

б) створення першої Запорозької Січі.

в) укладення Люблінської унії.

21. До кожного завдання пропонується п'ять варіантів відповідей, серед яких три правильні.

Які події з історії України мали місце в XVI ст?

1. Створення Запорозької Січі.

2. Повстання С. Наливайка.

3. Укладення Городельської унії.

4. Ліквідація Київського удільного князівства

5. Будівництво Хортицької фортеці Д. Вишневецьким.

22. Що означає слово —каторга:

а) назва місцевості в Криму;

б) назва турецької галегі;

в) назва татарської зброї.

Дати відповіді на питання історичного диктанту:

1. В якому столітті починає формуватись українське козацтво?

2. Коли утворилась перша Запорозька Січ?

3. В якому році утворилось реєстрове козацьке військо?
4. Хто вважається засновником першої Запорізької Січі?
5. На якому острові, на думку деяких учених, виникла перша Запорізька Січ?
6. В якому році відбувалась Хотинська війна?
7. В якому році була прийнята —Ординація Війська Запорізького?!
8. Хто очолив селянсько-козацьке повстання 1594-1596 р.р.?
9. Хто очолив селянсько-козацьке повстання 1630 року?
10. В якому році поляки спорудили фортецю Кодак на Дніпрі?
11. В якому році був прийнятий Третій Литовський статут?
12. Якого кошового отамана Запорізької Січі назвали людиною трьох століть?

Список рекомендованої літератури

1. Апанович О. Українсько-російський договір 1654 р. Міфи і реальність. К., 1994.
2. Борисенко В. Й. Курс української історії. К., 1998.
3. Грушевський М. Ілюстрована історія України. К., 1990.
4. Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України. Л., 1993.
5. Історія України. Вид. 2-ге. Львів, 1998.
6. История Русов. К., 1991.
7. Історія українського війська. Т. 1. К., 1993.
8. Костомаров М. Богдан Хмельницький: Історичний нарис. К., 1992.
9. Мельник Л. Г. Герої народних повстань. К., 1990.
10. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. К., 1994.
11. Субтельний О. Україна: Історія. К., 1991.
12. Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі. К., 1960.
13. Апанович О. М. Урядові службовці Гетьманщини - українська інтелігенція XVIII ст. *Український історичний журнал*. 1997. № 2. С. 92–97.
14. Володарі гетьманської булави. Історичні портрети. К., 1994.
15. Горобець В.М., Струкевич О.К. Українсько-російські політичні відносини другої половини XVII-XVIII ст.: тенденції, характер, етапи. *Український історичний журнал*. 1997. № 1. С. 22–44.

16. Смолій В. А. Степанков В.С. Українська національна революція 1648-1676 рр. Кризь призму століть. *Український історичний журнал*. 1998. № 2. С. 3–22.

17. Чухліп Т. В. Переяславська угода 1654 р. *Український історичний журнал*. 2003. № 4. С. 46–60.

Семінарське заняття №3

Тема 3. Розгортання воєнно-політичних подій в Україні в 1654-1657 рр.

1. Московсько-польська війна та її наслідки для українського народу.
2. Боротьба уряду Богдана Хмельницького за возз'єднання західноукраїнських земель (1655-56 рр.).
3. Віленське перемир'я 1656 р та загострення відносин із Москвою. Спроба створення антипольської коаліції.
4. Історичне значення діяльності гетьмана Б. Хмельницького. Оцінка його особи в історіографії.

Дати характеристику і оцінку історичних діячів (Д. Байди-Вишневецького, Б. Хмельницького, П. Сагайдачного та ін.) за орієнтовним планом:

- а) згадайте чи встановіть (по підручнику, з документу і т.п.) коли і в якій країні він народився і жив; до якої суспільної групи належав; які мав політичні цілі і плани; якими засобами він домагався мети.
- б) опишіть його зовнішність і характер;
- в) перерахуйте основні результати його діяльності;
- г) з'ясуйте, в інтересах яких суспільних груп він діяв;
- д) дайте загальну оцінку діяльності видатної людини.

Теми рефератів

1. Становище українських земель в складі Речі Посполитої напередодні визвольної війни середини XVII ст.
2. Причини війни, її основні завдання, періодизація. Події першого етапу повстання (1648- 1657 рр.)
3. Формування української козацької держави в ході війни.
4. Україна після смерті Богдана Хмельницького. Іван Виговський.

5. Основні політичні події періоду Руїни та їх наслідки.

водного господарства
та природокористування

Завдання на історичній карті

1. Показати територію Гетьманщини згідно з Зборівським договором 1649 р.
2. Показати кордони Війська Запорозького за Білоцерківським договором 1651р.
3. Показати столицю держави – м.Чигирин.
4. Показати місця основних козацьких битв.
5. Показати й назвати держави, сусідні з Гетьманщиною у середині XVII ст.

Дати відповіді на питання історичного диктанту:

1. В якому році була укладена Люблінська унія?
2. В якому році була прийнята —Ординація Війська Запорізького?!
3. Який Литовський Статут остаточно ввів українських селян до закріпаченого стану?
4. Яка подія вважається початком Визвольної війни?
5. Коли відбулись битви під Жовтими Водами і Корсунем?
6. Коли відбувалась битва під Пилявцями?
7. Коли відбувалась битва під Зборовом?
8. Коли був укладений Зборівський мирний договір?
9. Коли відбувалась битва під Берестечком?
10. Коли був підписаний Білоцерківський мирний договір?
11. Коли відбувалась Переяславська рада?
12. Які хронологічні рамки охоплює період Руїни в історії України?

Дати відповіді на тестові завдання:

1. Як ім'я гетьмана Війська Запорозького в 1648-1657 рр., який очолював Національновизвольну війну українського народу середини XVII ст:
а) І. Богун. б) М. Кривоніс. в) Б. Хмельницький.
2. Створений Б. Хмельницьким уряд мав назву:
а) Генеральна військова рада. б) Правління гетьманського уряду.
в) Генеральна старшина.
3. Укажіть назву документа, який видавав гетьман:

а) універсал. б) наказ. в) указ.

4. Як ім'я одного з найближчих сподвижників Б. Хмельницького та діяча Національно-визвольної війни, який відзначився в битві під Пилявцями: а) М. Кривоніс. б) І. Богун. в) М. Кричевський.

5. Битва під Батогом відбулася: а) у серпні 1649 р. б) у вересні 1651 р. в) у травні 1652 р.

6. Офіційна назва козацької держави, утвореної Б. Хмельницьким: а) Україна. б) Військо Запорозьке. в) Велике князівство Руське.

7. Установіть відповідність між назвою органу державної влади Війська Запорозького та його характеристикою:

1. Генеральна військова рада.

2. Генеральна старшина.

3. Генеральний військовий суд.

а) вищий орган судової влади Війська Запорозького

б) уряд Війська Запорозького, що діяв при гетьмані й складався з генерального писаря, генерального обозного, двох генеральних осавулів та двох генеральних суддів.

в) загальні збори війська, а також представників міщан, селян та духовенства, які мали вищу владу в державі.

8. Установіть відповідність між назвою битви Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст. та її наслідками:

1. битва під Жовтими Водами.

2. битва під Корсунем.

3. битва під Пилявцями.

а) остаточне знищення карального війська, відсланого на Січ Річчю Посполитою; початок селянського повстання на Київщині та Брацлавщині.

б) звільнення козацькими військами Поділля та Волині; відкриття шляху на Західну Україну й власне польські землі.

в) перша перемога повстанського війська, знищення передового загону польського карального війська.

9. Установіть відповідність між назвою битви Національно-визвольної війни та її результатами:

1. битва під Зборовом.

2. битва під Берестечком.

3. битва під Батогом.

а) перша велика військова невдача козацького війська; втрата всіх земель, за винятком Київського воєводства.

б) початок нового етапу розгортання повстання після невдач 1651 р.

в) перемога українського війська, укладення Зборівського миру.

11. Установіть хронологічну послідовність подій Національно-визвольної війни:

а) укладення Білоцерківського мирного договору.

б) битва під Корсунем.

в) битва під Пилявцями.

12. Установіть хронологічну послідовність подій Національно-визвольної війни:

а) битва під Батогом.

б) укладення Зборівського мирного договору.

в) облога Збаража.

13. Установіть хронологічну послідовність подій Національно-визвольної війни:

а) Переяславська рада.

б) облога Жванця.

в) перший молдавський похід козацького війська.

14. Установіть хронологічну послідовність подій Національно-визвольної війни

а) битва під Батогом.

б) укладення перемир'я під Замостям.

в) облога Збаража.

15. Установіть хронологічну послідовність подій Національно-визвольної війни:

а) укладення Білоцерківського мирного договору.

б) укладення козацьким посольством угоди з московським урядом; Березневі статті.

в) укладення Зборівського мирного договору.

16. Установіть хронологічну послідовність зміни Б. Хмельницьким пріоритетних напрямків зовнішньої політики в ході Національно-визвольної війни.

а) укладення українсько-московського міждержавного договору.

- б) устанавлення союзницьких відносин між Україною і Молдовою.
в) укладення військово-політичного союзу із Кримським ханством.
17. Укажіть ім'я гетьмана Лівобережної України, обраного «Чорною радою» в Ніжині:
а) Ю. Хмельницький.
б) І. Виговський.
в) І. Брюховецький.
18. Період загального занепаду українських земель у 60-80 р.р. XVII ст. мав назву:
а) «потоп».
б) «руїна».
в) «свавілля».
19. Як ім'я першого гетьмана Правобережжя (1663-1665 рр.):
а) П. Тетеря. б) М. Ханенко. в) П. Дорошенко.
20. Як ім'я гетьмана Правобережжя який орієнтувався на союз із Туреччиною:
а) І. Самойлович
б) Д Многогрішний.
в) П. Дорошенко.
21. Як ім'я гетьмана Лівобережжя, який уклав із Московським урядом Глухівські статті,
а) Д. Многогрішний.
б) І. Самойлович.
в) Д. Апостол.
22. Як ім'я гетьмана Лівобережжя, який уклав із Московським урядом Конотопські статті:
а) Д. Многогрішний.
б) І. Самойлович.
в) І. Скоропадський.
23. Гадяцький трактат був укладений:
а) у 1658 р. б) у 1660 р. в) у 1663 р.
24. Андрусівське перемир'я було укладене:
А) у 1658 р. б) у 1663 р. в) у 1667 р.
25. Бахчисарайський мирний договір був укладений:
а) у 1672 р. б) у 1676 р. в) у 1681 р.
26. Вічний мир був укладений:

а) у 1686 р. б) у 1687 р. в) у 1702 р.

27. Укажіть ім'я гетьмана, який бу гетьманом України тричі:

а) Я. Сомко. б) Ю. Хмельницький. в) І. Виговський.

28. Установіть відповідність між назвою угоди, укладеної в XVII ст., та її основними положеннями:

1. Гадяцький договір.
2. Андрусівське перемир'я.
3. Вічний мир.

а) Польща і Росія припиняли воєнні дії одна проти одної і зобов'язувалися не укладати сепаратного миру зі Швецією.

б) Польща і Росія припиняли воєнні дії на 13,5 років; в Україні кордон між ними встановлювався по Дніпру (за винятком Києва, який на два роки відходив до Росії), Запорозжя перебувало у спільному володінні держав.

в) Гетьманщина стає незалежною державою і на рівноправних засадах входить до федерації з Польщею і Литвою під назвою Велике Князівство Руське.

29. Установіть відповідність між назвою угоди та ім'ям гетьмана, який укладав цю угоду з Московською державою:

1. Березневі статті.
2. Глухівські статті.
3. Конотопські.

а) Б. Хмельницький.

б) Д. Многогрішний.

в) І. Самойлович.

30. Установіть відповідність між іменем гетьмана та подією, яка пов'язана з його правлінням:

1. Ю. Хмельницький.
2. І. Брюховецький.
3. П. Дорошенко.

а) Слободищенський трактат.

б) прийняття турецького протекторату.

в) Чорна рада в Ніжині.

Список рекомендованої літератури

1. Атлас української державності. Львів : НВФ «Карти і атласи», 2013. 128 с.
2. Брехуненко В. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII-XVIII ст. К. : Темпора, 2014. 504 с.
3. Горобець В. Світанок Української держави. Люди, соціум, влада, порядки, традиції. Харків, 2017. 448 с.
4. Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 304 с. (т.8. Україна крізь віки).
5. Історія України : навчальний посібник / під редакцією В. Смоля. К. : Альтернативи, 1997. С. 77–136.
6. Історія Української держави: Гетьманат ранньо-модерної доби. К. : Арій, 2018. 720 с.
7. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.). К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 447 с.
8. Україна: антологія пам'яток державотворення, X-XX ст.: у 10-и т. / редкол. І. Дзюба та ін. К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2008. Т. 3: Битва за Козацьку державу. 496 с.
9. Українське державотворення. Словник-довідник. Невитребуваний потенціал. К. : Либідь, 1997. 560 с.
10. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньо-модерної України. К. : Критика, 2005. Розділи 5, 6.

Семінарське заняття №4

Тема 4. Формування козацької держави Богдана Хмельницького.

1. Становлення гетьманської держави за Б. Хмельницького: проблеми та історіографія.
2. Основи національної державної ідеї.
3. Формування державної території, військового та політико-адміністративного устрою, органів державної влади.
4. Соціально-економічна політика новоствореної держави.
5. Б. Хмельницький – фундатор Української козацької держави. Оцінка його особи в історіографії.

Завдання по темі

Опрацювання статті: А.І.Ткачук. ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ПОСТАТІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО У СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ. /Історичний архів. Херсон. 2015. Випуск 14. С.200-209.

Запитання для самоконтролю

1. Які рукописні матеріали стали першоджерелами для досліджень джерел права Української гетьманської держави.
2. Який міжнародний договір санкціонував розподіл українських земель у другій половині XVII ст. між Московією та Річчю Посполитою?
3. Які критерії використовували українські вчені-правники XX ст. при класифікації джерел права Української гетьманської держави?
4. Мешканці якої адміністративно-територіальної одиниця Української гетьманської держави створювали найбільше норм українського звичаєвого права?
5. Назвіть джерела права Української гетьманської держави, які сучасна історико-правова наука відносить до «попередніх прав»?
6. Чому договірні статті укладені гетьманами Війська Запорозького з московським царатом у сучасних підручниках з Історії держави та права України називають конституційними актами?
7. Які джерела церковного права регулювали правове становище української церкви в суспільстві та державі?
8. Як з теоретико-правових позицій можна розцінити Конституцію П. Орлика 1710 р.

Список рекомендованої літератури

1. Джерела з іст. Нац.-визв. війни... Універсали Богдана Хмельницького. 1648-1657. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1998. 416 с.
2. Літопис С. Величка. К., 1991.
3. Історія українського козацтва. Нариси в 2-х т. Т. 1. К., 2006. 800 с.; Т. 2. К., 2007. 724 с.
4. Історія українського війська. Хорив, Клуб сімейного дозвілля, 2016. С. 154–235 с.

5. Нариси з історії дипломатії України. К. : Вид-дім «Альтернативи», 2001. Розділи 4, 6.
6. Історія Української держави: Гетьманат ранньомодерної доби. К. : Арій, 2018. 720 с.
7. Економічна історія України. Історико-економічне дослідження. У 2-х т. Т. 1. Розд. 12-17. К., 2011.
8. Заруба В. М. Адміністративно-територіальний устрій та адміністрація Війська Запорозького у 1648-1782 рр. Д. : «Ліра ЛТД», 2007. 380 с.
9. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. Соціально-політичний портрет. К. : Либідь, 1995. 624 с.
10. Смолій В., Степанков В. Укр.державна ідея XVII-XVIII ст.: проблеми формування, еволюції, реалізації. К. : «Альтернативи», 1997. 368 с.
11. Чухліб Т. Секрети українського полівасалітету. Хмельницький–Дорошенко–Мазепа / НАН України. Інститут історії України; Науково-дослідний інститут козацтва. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. С. 7–88.
12. Верстюк В. Ф., Горобець В. М., Толочко О. П. Україна і Росія в історичній ретроспективі. У 3-х томах. Т. 1. Українські проекти в Російській імперії. К. : Наукова думка, 2004. С. 5–84.
13. Переяславська рада 1654 р. (історіографія та дослідження). К. : Смолоскип, 2003. 890 с.
14. Історія українського селянства. Нариси в 2-х томах. Т. 1. К. : Наукова думка, 2006. Розділ 5, 6.
15. Ісаїв П. Причини упадку української держави в княжі і козацькі часи. Рим, УКУ, 1975. 212 с.
16. Атлас історії України. К. : ДВНП «Картографія», 2012. 152 с.
17. Атлас української державності. Львів : НВФ «Карти і атласи», 2013. 128 с.

Семінарське заняття №5

Тема 5. Українська козацька держава в другій половині XVII ст.

1. Гетьманська держава після смерті Б. Хмельницького.
- Громадянська війна 1658-1660 рр.

- Гадяцька унія.

- Українсько-московська війна 1658-1659 рр.

- Поразка політики І. Виговського її причини.

2. Доба Руїни (1659-1676 рр.): причини і соціально-політичні наслідки. Боротьба козацьких угруповань за владу.

3. Політика Туреччини і Кримського ханства щодо України. Гетьманування П. Дорошенка.

4. Поразка Національної революції та її причини. Роль і місце Національної революції в історії України.

Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте основні передумови й причини „Великої Руїни”. Покажіть її суть і наслідки для української державності.

2. Проаналізуйте основні напрямки політичної орієнтації українських гетьманів після смерті Богдана Хмельницького.

3. Чому Мазепа перейшов на бік шведів? Чи був цей вчинок зрадою українському народові?

4. Охарактеризуйте причини гайдамацького руху на Правобережній Україні й ставлення російських правлячих кіл до нього.

5. Чому Катерина II допомогла польській шляхті придумати гайдамаччину?

6. Як і коли були інкорпоровані українські етнічні землі до складу Російської та Австрійської імперій?

Теми рефератів

1. Війна між Україною і Московським царством 1658 року.

2. Гетьман Іван Мазепа як державний і культурний діяч.

3. Конституція Пилипа Орлика.

4. Кирило Розумовський - останній гетьман України.

5. Максим Залізняк, Іван Гонта, Олекса Довбуш - керівники антикріпосницької боротьби українського селянства.

Контрольні запитання

1. Яким було становище українських земель після укладення Люблінської унії, напередодні Визвольної Війни?

2. Чи можна вважати Визвольну війну (Хмельниччину) закономірним явищем в історії України?
3. Розкрити основні причини, періодизацію, характер, завдання, рушійні сили війни.
4. Визначити вирішальні битви війни та мирні договори, що призвели до якісної зміни становища України на середину 17 ст.
5. Які факти свідчили, що в роки Визвольної війни почала формуватись українська козацька держава?
6. Чому період 60-80-х років 17 ст. отримав назву —Руїна?
7. Яких політичних діячів доби Руїни Ви знаєте, в чому особливості їх політичної діяльності?
8. Визначити основні наслідки Визвольної війни і періоду Руїни в історії України.

Список рекомендованої літератури

1. Брайчевський М., Марочкін В. Іван Мазепа: правда і вигадки. *Україна*. 1990, № 6.
2. Бойко О. Історія України. К., 1997.
3. Борисенко В. Й. Курс української історії. К., 1998.
4. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. К., 1991.
5. Гуслистий К. Коліївщина: Історичний нарис. К., 1947.
6. Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України. Л., 1993.
7. Крип'якевич І. П. Історія України. Львів, 1990.
8. Лола О. Гайдамацький рух на Україні в 20-60-х рр. XVIII ст. К., 1965.
9. Смолій В. А. Максим Залізняк. *ВІЖ*, 1990, № 3.
10. Субтельний О. Україна: Історія. К., 1991.
11. Горобець В. М., Струкевич О.К. Українсько-російські політичні відносини другої половини XVII-XVIII ст.: тенденції, характер, етапи. *Український історичний журнал* 1997. № 1 С. 22–44.
12. Історія України в особах: IX-XVIII ст. К., 1993.
13. Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. К., 1996.
14. Павленко С. «Твоя правда, Іван Мазепа». *Голос України*. 1996. № 123.
15. Омельченко І. Соціально-політична ситуація в Україні в першій пол. XIX ст. *Нова політика*. 2001. № 4. С.28–34.

16. Ульяновський В. Павло Полуботок: Роки гетьманування: 1722-1724. *Українська газета*. 2003. № 3. С. 6.

Семінарське заняття №6

Тема 6. Лівобережна Україна і Слобожанщина в ост. чверті XVII ст.

1. Політико-адміністративний і військовий устрій Гетьманщини і Слобожанщини.
2. Впровадження органів царської влади в Україні.
3. Укладення «Вічного миру».
4. Початок правління гетьмана Івана Мазепи. Внутрішня та зовнішня політика.
5. Обмеження автономії Гетьманщини московським самодержавством (на основі статей-договорів 1659-1687 рр.).
6. Господарський розвиток Гетьманщини та Слобожанщини: порівняльний аналіз.
7. Підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату.

Теми рефератів

1. Особливості політичного становища українських земель наприкінці XVII – XVIII ст.
2. Україна в часи правління І. Мазепи, І. Скоропадського, П. Полуботка.
3. Основні етапи української політики російського царизму. Політика Петра I щодо України. Перша ліквідація гетьманства.
4. Україна в період гетьманування Д. Апостола. Друга ліквідація гетьманства.
5. Остаточна ліквідація козацької державності.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть причини, які призвели до створення нового різновиду органів влади – автономної (місцевої) військовоадміністративної влади?
2. Зазначте, які органи центральної влади функціонували в Україні в другій половині XVII ст.?

3. Охарактеризуйте зміни які відбулися в органах військово-адміністративної влади в Гетьманській державі в першій половині XVIII ст.?
4. Назвіть правові акти гетьманської влади, поширені в Україні з першої половини XVIII ст.?
5. У чому полягало значення такого нормативноправового акту гетьманської влади другої половини XVII – першої половини XVIII ст., як гетьманські універсали?
6. Які посадові особи здійснювали правосуддя в Гетьманській державі?
7. Розкрийте причини поширення в українському праві в XVIII ст. таких розпорядчих документів, як укази.
8. Зазначте, яку роль в адміністративно-політичному устрої Української козацької держави відігравала Генеральна старшина.
9. Зазначте структуру та компетенції Генеральної старшини в Гетьманській державі початку XVIII ст.
10. Наведіть приклади втручання російського уряду в судочинство Гетьманської держави.
11. Вкажіть причини запровадження інституту асесорів Генерального суду.

Список рекомендованої літератури

1. Брайчевський М., Марочкін В. Іван Мазепа: правда і вигадки. *Україна*. 1990, № 6.
2. Бойко О. Історія України. К., 1997.
3. Борисенко В. Й. Курс української історії. К., 1998.
4. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України. К., 1991.
5. Гуслистий К. Коліївщина: Історичний нарис. К., 1947.
6. Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України. Л., 1993.
7. Крип'якевич І. П. Історія України. Львів, 1990.
8. Лола О. Гайдамацький рух на Україні в 20-60-х рр. XVIII ст. К., 1965.
9. Смолій В. А. Максим Залізняк. *ВЛЖ*, 1990, №3.
10. Субтельний О. Україна: Історія. К., 1991.

10. Горобець В. М., Струкевич О. К. Українсько-російські політичні відносини другої половини XVII-XVIII ст.: тенденції, характер, етапи. *Український історичний журнал*, 1997. № 1 . С.22–44.
11. Історія України в особах: IX-XVIII ст. К., 1993.
12. Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. К., 1996.
13. Павленко С. «Твоя правда, Иван Мазепа». *Голос України*. 1996. № 123.
14. Омельченко І. Соціально-політична ситуація в Україні в першій пол. XIX ст. *Нова політика*. 2001. № 4. С.28–34.
15. Ульяновський В. Павло Полуботок: Роки гетьманування: 1722-1724. *Українська газета*. 2003. № 3. С. 6.

Семінарське заняття №7

Тема 7. Правобережна Україна та західноукраїнські землі в другій половині XVII ст.

1. Політичне становище Правобережжя та західноукраїнських земель після поразки Української національної революції. Гетьманство Ю. Хмельницького.
2. Відродження козацького устрою на Правобережжі. Посилення визвольної боротьби. Паліївщина.
3. Соціально-економічний розвиток Правобережжя та західноукраїнських земель під гнітом іноземних загарбників.
4. Церковне життя та міжконфесійні відносини.

Проблемне історичне завдання:

Історики розходяться у визначення історико-юридичної суті українсько-російської угоди 1654 р., пропонуючи ряд її тлумачень. Обґрунтуйте те трактування, до якого Ви схилиєтесь, або запропонуйте власний варіант оцінки цієї угоди:

- 1) персональна унія між Московією та Україною (подібно до Кревської), коли обидві держави мають єдиного монарха, але зберігають самостійність у державному управлінні;
- 2) "реальна унія" між Московією та Україною (подібно до Люблінської), в результаті якої виникла єдина держава;

- 3) форма васальної залежності, коли сюзерен захищає васала, за що васал зобов'язується надавати сюзеренові військову та фінансову підтримку;
- 4) тимчасовий військовий союз між Московією та Україною, спричинений історичними обставинами;
- 5) „воз'єднання” українського та російського народів; результат віковичного прагнення українців до злиття з росіянами в єдиний народ у єдиній державі, як це було в часи Київської Русі.
- 6) „автономія” у складі Росії;
- 7) ритуально-символічний протекторат московського царя над Україною;
- 8) рівноправний військово-політичний договір

Запитання для самоконтролю

Семінарське заняття №8

Тема 8. Політичне становище Лівобережної Гетьманщини та Слобідської України в першій чверті XVIII ст.

1. Україна за правління гетьмана Івана Мазепи. Початковий етап Північної війни та участь у ній Гетьманату.
2. Відносини Гетьманату з Росією, Польщею та Швецією в контексті об'єднавчої політики гетьмана І. Мазепи. Українсько-шведський союз 1708 року. Полтавська битва 1709 року та її наслідки для України.
3. Місце гетьмана Івана Мазепи в історії України та оцінка його діяльності.
4. Гетьман Пилип Орлик та його «Конституція». Прутська кампанія. Діяльність мазепинців на еміграції.
4. Україна-Гетьманщина після Полтавського погрому та обмеження української автономії за правління гетьманів І. Скоропадського та П. Полуботка. «Решетилівські статті» 1709 р.
5. Інкорпораційні реформи Першої Малоросійської колегії (1722-1725 рр.).

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть і охарактеризуйте джерела права чинні в умовах Гетьманщини в Україні XVIII ст.
2. Вкажіть причини кодифікаційних робіт по створенню пам'ятки права «Права, по которым судится малороссийский народ».
3. Зазначте причини, за яких проект Кодексу 1743 р. не був офіційно затверджений Сенатом.
4. Охарактеризуйте структуру та зазначте систему, за якою було складено Кодекс 1743 р.
5. Визначте причини, які впливали на правоздатність і дієздатність суб'єктів правовідносин за Кодексом 1743 р.
6. Назвіть види речових прав у Козацькій державі, передбачених Кодексом 1743 р.
7. Назвіть способи набуття і припинення права власності в Гетьманській державі.
8. Які докази враховував гетьманський суд під час розгляду справи?
9. У чому полягали особливості розгляду цивільних і кримінальних справ в Українській гетьманській державі?
10. Вкажіть на особливості спадкування за законом і за заповітом на підставі Кодексу 1743 р.
11. Визначте мету та систему покарань у Гетьманщині за Кодексом 1743 р.
12. Визначте основні риси кримінального права Гетьманщини.
13. Охарактеризуйте структуру, зміст та значення «Суд і розправа в правах Малоросійських» 1750 р.
14. Назвіть статті, які закріпили юридичне оформлення входження Гетьманської України до складу Московської держави.

Теми рефератів:

1. Політичний портрет Івана Мазепи.
2. Конституція Пилипа Орлика.
3. Коліївщина на Поділлі.

Список рекомендованої літератури

1. Брайчевський М., Марочкін В. Іван Мазепа: правда і вигадки. *Україна*. 1990, № 6.

2. Бойко О. Історія України. К., 1997.
3. Борисенко В. Й. Курс української історії. К., 1998.
4. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України. К., 1991.
5. Гуслистий К. Коліївщина: Історичний нарис. К., 1947.
6. Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України. Л., 1993.
7. Крип'якевич І. П. Історія України. Львів, 1990.
8. Лола О. Гайдамацький рух на Україні в 20-60-х рр. XVIII ст. К., 1965.
9. Смолій В. А. Максим Залізняк. *УІЖ*, 1990, № 3.
10. Субтельний О. Україна: Історія. К., 1991.
11. Горобець В. М., Струкевич О. К. Українсько-російські політичні відносини другої половини XVII-XVIII ст.: тенденції, характер, етапи. *Український історичний журнал*, 1997. № 1. С.22–44.
12. Історія України в особах: IX-XVIII ст. К., 1993.
13. Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. К., 1996.
14. Павленко С. «Твоя правда, Іван Мазепа». *Голос України*. 1996. № 123.
15. Омельченко І. Соціально-політична ситуація в Україні в першій пол. XIX ст. *Нова політика*. 2001. № 4. С.28–34.
16. Ульяновський В. Павло Полуботок: Роки гетьманування: 1722-1724. *Українська газета*. 2003. № 3. С. 6.

Семінарське заняття №9

Тема 9. Україна-Гетьманщина в другій чверті XVIII ст.

1. Спроби реформування Гетьманщини Д. Апостолом та друга ліквідація гетьманства. «Рішительніє пункти» 1728 р.
2. «Правління Гетьманського уряду» та посилення інкорпораційної політики Російської імперії щодо України (1734-1750 рр.).
3. Україна в російсько-турецькій війні 1735-1739 рр.
4. Обмеження козацького самоврядування на Слобожанщині.

Теми рефератів

1. Особливості політичного становища українських земель наприкінці XVII – XVIII ст.
2. Україна в часи правління І. Мазепи, І. Скоропадського, П. Полуботка.

3. Основні етапи української політики російського царизму. Політика Петра I щодо України. Перша ліквідація гетьманства.
4. Україна в період гетьманування Д. Апостола. Друга ліквідація гетьманства.
5. Остаточна ліквідація козацької державності.

Завдання на історичній карті

1. Показати територію Слобожанщини.
2. Показати гетьманські столиці Глухів і Батурин.
3. Показати територію Запорожжя, Запорізької Січі.
4. Показати й назвати держави-сусіди Гетьманщини у другій половині XVIII ст.
5. Показати територію Нової Січі.
6. Показати територію етнічних українських земель на період XVIII ст.
7. Показати українські землі, які ввійшли до складу Російської імперії.
8. Показати територію України, яка була приєднана до Польщі.

Дати відповіді на питання історичного диктанту:

1. В якому році гетьманом України став І.С. Мазепа?
2. В яких роках відбувалась Північна Війна?
3. В якому році був укладений Вічний мир з Польщею?
4. Як називалися статті, укладені І.Мазепою з російською владою?
5. В якому році відбувалась Полтавська битва, що стала переломною в ході Північної війни?
6. Як прізвище кошового отамана Запорізької Січі, що підтримав І. Мазепу під час Північної війни?
7. Якими є роки гетьманування Д. Апостола?
8. Коли була створена перша Малоросійська колегія?
9. Хто вважається оманним гетьманом України?
10. В часи правління якого російського монарха була остаточно ліквідована козацька автономія?

Дати відповіді на тестові завдання:

1. Укажіть ім'я гетьмана Лівобережної України від 1687 р.:

а) Д. Многогрішний. б) І. Мазепа. в) І. Скоропадський.

2. Як називались статті, укладені цим гетьманом із російською владою:

а) Московські; б) Коломацькі; в) Решетилівські.

3. Як ім'я гетьмана у вигнанні, автора Пактів та конституцій прав і вольностей Війська Запорозького:

а) І. Скоропадський. б) Й. Гладкий. в) П. Орлик.

4. В якому році була проголошена перша Конституція України (Пакти та конституція прав і вольностей Війська Запорозького):

а) 1709 р.; б) 1710 р.; в) 1711 р.

5. В яких роках відбувалась Північна війна?

а) 1709-1721; б) 1700-1721; в) 1704-1720.

6. Битва під Полтавою сталася: а) у 1686 р.; б) у 1687 р.; в) у 1709 р.

7. Як називались адміністративно-територіальні та військові одиниці Гетьманщини: а) воєводства; б) полки; в) намісництва.

8. Як ім'я фастівського полковника, який очолив повстання проти польсько-шляхетського панування на Правобережній Україні.

а) С. Іванович (Самусь); б) А. Абазін; в) С. Палій.

9. Як ім'я кошового отамана Запорозької Січі, який під час виступу І. Мазепи проти Петра I підтримав гетьмана.

а) І. Сірко; б) П. Калнишевський; в) К. Гордієнко.

10. Установіть відповідність між іменем гетьмана та подією, яка пов'язана з його правлінням:

1. Д. Многогрішний.

2. І. Самойлович.

3. І. Мазепа.

а) перехід на сторону Карла XII у 1708 році;

б) укладення Глухівських статей;

в) прийняття в 1674 році титулу гетьмана обох берегів Дніпра.

11. Установіть відповідність між прізвищами осіб і фактами з їхньої біографії:

1. П. Орлик.

2. С. Палій.

3. І. Мазепа.

а) керівник повстання на Правобережжі в 1702-1704 рр.;

б) обраний гетьманом у 1687 р.;

в) гетьман у вигнанні.

12. Установіть хронологічну послідовність подій.

а) Полтавська битва;

б) початок Північної війни;

в) початок повстання під проводом С. Палія.

13. Установіть хронологічну послідовність подій:

а) укладення угоди І. Мазепи з Карлом XII;

б) зруйнування Чортомлицької Січі;

в) зруйнування царськими військами Батурина.

14. До кожного завдання пропонується п'ять варіантів відповідей, серед яких лише три правильні. Позначте причини національно-визвольної війни українського народу проти Речі Посполитої середини 17 ст.:

1. Посилення національного гноблення;

2. Обмеження прав козаків;

3. Образа Б. Хмельницького польською владою;

4. Смерть польського короля;

5. Опоячення українського народу.

15. За формою правління держава Війська Запорозького була:

а) конституційною монархією;

б) становою республікою, повновладним головою якої вважався виборний гетьман, а найвищим органом влади – загальнокозацькі збори;

в) абсолютною монархією, влада гетьмана передавалась у спадок.

16. Встановіть відповідність:

а) ліквідація гетьманату; 1) 1783.

б) ліквідація Січі Катериною II; 2) 1775.

в) впровадження кріпосного права на Лівобережній Україні. 3) 1764.

17. Із перелічених заходів та реформ президента II Малоросійської колегії виберіть ті, здійснення яких означало ліквідацію ознак автономії України:

а) ліквідація Запорозької Січі;

б) поділ гетьманщини на намісництва;

в) ліквідація полково-сотенного устрою;

г) перетворення козацьких полків на регулярні частини;

д) укладення Генерального опису Малоросії;

е) налагодження діяльності органів місцевої адміністрації.

18. Малоросійська колегія, створена Катериною II, управляла Україною: а) 1722-1727; б) 1764-1786; в) 1786-1792.

19. Укажіть ім'я російського державного діяча, який був президентом Другої Малоросійської колегії, генерал-губернатором Малоросії: а) Г. Потьомкін; б) П. Румянцев; в) К. Розумовський;

20. Орган, уперше створений у 1722 р. для управління українськими землями, що входили до складу Російської імперії:

а) Правління гетьманського уряду;

б) Малоросійський приказ;

в) Малоросійська колегія.

21. Як ім'я останнього гетьмана України, призначеного царицею Єлизаветою Петрівною:

а) Д. Апостол;

б) П. Полуботок;

в) К. Розумовський.

22. Укажіть ім'я наказного гетьмана (1722-1724 рр.), ув'язненого Петром I: а) П. Полуботок; б) П. Орлик; в) І. Скоропадський

23. К. Розумовський став останнім гетьманом України:

а) у 1727 р.; б) у 1734 р.; в) у 1750 р.

24. Гетьманство в Україні було остаточно ліквідовано:

а) у 1764 р. б) у 1768 р. в) у 1775 р.

25. Укажіть ім'я гетьмана, обраного після відновлення гетьманства в 1727 р.: а) Д. Апостол. б) І. Мазепа. в) П. Полуботок.

26. Як ім'я гетьмана Лівобережної України, обраного в 1708 р. після виступу І. Мазепа на боці Карла XII:

а) І. Скоропадський. б) Д. Апостол. в) П. Полуботок.

27. Установіть відповідність між іменем гетьмана та стислою характеристикою його діяльності:

1. Д. Апостол

2. І. Мазепа

3. П. Полуботок

4. І. Скоропадський

а) наказний гетьман, був ув'язнений російським урядом через активну діяльність;

б) гетьман, обраний після відновлення гетьманства в 1727 р.;

в) був гетьманом понад 20 років, відомий як активний меценат;
г) гетьман, обраний у Глухові у 1708 р.

28. Установіть відповідність між іменем гетьмана та угодою, укладеною ним із московським урядом:

1. І. Самойлович.
 2. І. Мазепа.
 3. Д. Многогрішний.
 4. Д. Апостол.
- а) Конотопські статті;
б) Глухівські статті;
в) Коломацькі статті;
г) Рішительні пункти.

29. Установіть хронологічну послідовність подій:

- а) початок гетьманства Д. Апостола;
- б) початок діяльності Правління гетьманського уряду;
- в) початок діяльності Першої Малоросійської колегії.

30. Установіть хронологічну послідовність подій:

- а) початок діяльності Другої Малоросійської колегії;
- б) ліквідація Катериною II гетьманства;
- в) початок гетьманування К. Розумовського;

31. Установіть хронологічну послідовність подій:

- а) початок роботи Першої Малоросійської колегії;
- б) обрання гетьманом Д. Апостола;
- в) обрання гетьманом І. Скоропадського.

32. Установіть хронологічну послідовність подій:

- а) ліквідація гетьманства в Україні;
- б) введення в Україні намісництв;
- в) видання — Жалуваної грамоти дворянству.

33. Установіть хронологічну послідовність подій:

- а) введення губерній;
- б) ліквідація козацьких збройних сил;
- в) місія В. Капніста до Німеччини.

34. Укажіть заходи Катерини II, спрямовані на ліквідацію української автономії:

1. відкрила перший український університет;
2. ліквідувала Запорізьку Січ;

3. ліквідувала козацькі збройні сили;
 4. провела «Генеральний опис Малоросії»;
 5. ліквідувала посаду гетьмана.
35. Укажіть заходи Петра I, спрямовані на ліквідацію української автономії:
1. ввів першу Малоросійську колегію;
 2. запровадив кріпосне право;
 3. ввів указ про заборону української закордонної торгівлі;
 4. видав указ про дозвіл друкування книг українською мовою;
 5. зруйнував Запорізьку Січ.

Вирішити задачу з історії:

Вирішіть задачу, підставивши замість букв цифри, які означають рік чи його фрагмент певної історичної події в певній послідовності. В результаті Ви отримаєте М, тобто дату, пов'язану з володінням Романовичами Росією.

$$((A - B) + C - (\underline{D} - \underline{\Phi} + K)) + L = M$$

Н

А – В якому році був укладений Зборівський мирний договір?

Б – Рік, в якому був прийнятий Устав Володимира Мономаха.

С – Якого числа був проголошений Акт незалежності України?

Д – В якому році відбулося запровадження християнства на Русі як державної релігії?

Ф – Рік утворення Київської Русі.

Н – Скільки держав об'єднались в Річ Посполиту?

К – Остання цифра року, в якому було прийнято “трактат про Вічний мир”

Л – В якому столітті утворилась держава – Русь Аскольда?

Контрольні запитання

1. В чому полягають особливості політичного становища України наприкінці 17 ст.?
2. Як би Ви охарактеризували основні етапи української політики російського царизму?
3. Яку політику на українських землях проводила в цей час Річ Посполита?

4. В чому спільність і відмінність політики гетьманів І. Мазепи, І. Скоропадського, П. Полуботка?

5. При яких гетьманах відбувалось послаблення імперського тиску на Україну? Дати характеристику їх політики.

6. Які факти свідчили, що в другій половині 18 ст. відбулась остаточна ліквідація козацької державності?

Список рекомендованої літератури

1. Атлас української державності. Львів : НВФ «Карти і атласи», 2013. 128 с.

2. Брехуненко В. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII-XVIII ст. К. : Темпора, 2014. 504 с.

3. Горобець В. Світанок Української держави. Люди, соціум, влада, порядки, традиції. Харків, 2017. 448 с.

4. Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 304 с. (т.8. Україна крізь віки).

5. Історія України : навчальний посібник / під редакцією В. Смолія. К. : Альтернативи, 1997. С. 77–136.

6. Історія Української держави: Гетьманат ранньо-модерної доби. К. : Арій, 2018. 720 с.

7. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.). К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 447 с.

8. Україна: антологія пам'яток державотворення, X-XX ст.: у 10-и т. / редкол. І. Дзюба та ін. К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2008. Т. 3: Битва за Козацьку державу. 496 с.

9. Українське державотворення. Словник-довідник. Невитребуваний потенціал. К. : Либідь, 1997. 560 с.

10. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньо-модерної України. К. : Критика, 2005. Розділи 5, 6.

Семінарське заняття №10

Тема 10. Соціально-економічний розвиток України в першій пол. XVIII ст.

1. Особливості соціально-економічного устрою українських земель (Гетьманщина, Слобожанщина, Правобережжя, західноукраїнські землі).
2. Господарський розвиток Гетьманщини та Слобідської України: порівняльний аспект. Зміни в земельній власності і землеволодінні.
3. Соціально-економічна ситуація на Правобережжі та західноукраїнських землях.
4. Становище народних мас та форми соціального протесту в українських землях.

Запитання для самоконтролю

1. Які фактори зумовили громадянську війну в Україні у др. пол. XVIIст.?
2. Які наслідки мав період "руїни" для української нації, державності та культури?
3. Які факти свідчать про обмеження автономії Козацької держави (Гетьманщини) російськими царями протягом другої половини XVII ст.?
4. Якими засобами здійснювалася інкорпорація українських земель Російською і Австрійською імперіями?
5. Охарактеризуйте політичні наслідки правління І.Мазепи.
6. Які елементи демократичного устрою були передбачені у конституції П.Орлика?
7. Яку роль відігравала Запорозька Січ у XVIII ст.? Чому російський царизм її ліквідував?
8. Чому польський уряд пішов на відновлення козацького самоврядування на Правобережжі наприкінці XVУІІст.?
9. Яку роль відігравала гайдамаччина і Коліївщина у розгортанні національно-визвольної боротьби?
10. Назвіть основні причини та наслідки поділу Польщі.

Список рекомендованої літератури

1. Атлас української державності. Львів : НВФ «Карти і атласи», 2013. 128 с.
2. Брехуненко В. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII-XVIII ст. К. : Темпора, 2014. 504 с.

3. Горобець В. Світанок Української держави. Люди, соціум, влада, порядки, традиції. Харків, 2017. 448 с.
4. Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 304 с. (т.8. Україна крізь віки).
5. Історія України : навчальний посібник / під редакцією В. Смолія. К. : Альтернативи, 1997. С. 77–136.
6. Історія Української держави: Гетьманат ранньо-модерної доби. К. : Арій, 2018. 720 с.
7. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.). К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 447 с.
8. Україна: антологія пам'яток державотворення, Х-XX ст.: у 10-и т. / редкол. І. Дзюба та ін. К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2008. Т. 3: Битва за Козацьку державу. 496 с.
9. Українське державотворення. Словник-довідник. Невитребуваний потенціал. К. : Либідь, 1997. 560 с.
10. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньо-модерної України. К. : Критика, 2005. Розділи 5, 6.

Семінарське заняття №11

Тема 11. Запорозька Січ і Південна Україна в першій половині XVIII ст.

1. Запорозька Січ у подіях Північної війни та її зруйнування. Кам'янська і Олешівська Січі. Військо Запорозьке під кримською протекцією.
2. Повернення запорожців і заснування Нової Січі. Адміністративний військовий устрій.
3. Господарське життя і соціальні відносини в Новій Січі.
4. Втручання російського царизму у внутрішнє життя Запоріжжя. Захоплення запорозьких земель. Спорудження Новосіченського ретраншементу. Заснування на землях Січи Нової Сербії, Слов'яносербії, Новослобідського полку.

Запитання для самоконтролю

Скласти кросворд самостійно із запропонованої теми 11 (скласти не менше 30 пунктів)

Список рекомендованої літератури

1. Атлас української державності. Львів : НВФ «Карти і атласи», 2013. 128 с.
2. Брехуненко В. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII-XVIII ст. К. : Темпора, 2014. 504 с.
3. Горобець В. Світанок Української держави. Люди, соціум, влада, порядки, традиції. Харків, 2017. 448 с.
4. Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 304 с. (т.8. Україна крізь віки).
5. Історія України : навчальний посібник / під редакцією В. Смолія. К. : Альтернативи, 1997. С. 77–136.
6. Історія Української держави: Гетьманат ранньо-модерної доби. К. : Арій, 2018. 720 с.
7. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.). К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 447 с.
8. Україна: антологія пам'яток державотворення, X-XX ст.: у 10-и т. / редкол. І. Дзюба та ін. К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2008. Т. 3: Битва за Козацьку державу. 496 с.
9. Українське державотворення. Словник-довідник. Невитребуваний потенціал. К. : Либідь, 1997. 560 с.
10. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньо-модерної України. К. : Критика, 2005. Розділи 5, 6.

Семінарське заняття №12

Тема 12. Політичне становище та адміністративний устрій українських земель у складі Російської імперії в другій пол. XVIII ст.

1. Друга реставрація гетьманства. Державні реформи гетьмана К. Розумовського (1750-1764 рр.) та їх наслідки.
2. Українські проекти розширення автономії Гетьманату 1763 р. та реакція на них імперського уряду. Остаточна ліквідація гетьманства.
3. Діяльність Другої Малоросійської колегії та асиміляційні реформи П. Румянцева в Лівобережній Україні (1764-1786 рр.).
4. Остаточне знищення козацького устрою Слобідської України.

5. Шляхетно-старшинська опозиція в імперській політиці Катерини II. Остаточна інкорпорація колишньої Гетьманщини російським самодержавством.

6. Напишіть промову від імені отамана П. Калнишевського, де він відмовляє козаків від бою з російськими військами піл час ліквідації Запорозької Нової Січі.

Запитання для самоконтролю

1. Яку назву мала остання Запорозька Січ? Скільки років вона проіснувала?

2. Хто був останнім кошовим отаманом Січі? Чим він уславився?

3. Як проявили себе козаки під час російсько-турецьких війн другої половини XVIII ст.?

4. За умовами якого договору Північне Причорномор'я увійшло до складу Російської імперії?

5. У якому році було ліквідовано Запорозьку Січ?

6. Коли було ліквідовано Кримське ханство?

7. Охарактеризуйте адміністративно-територіальний поділ земель Нової Січі.

8. Як відбувалося освоєння земель Запорожжя впродовж другої половини XVIII ст.?

9. Наведіть факти, які свідчать про поступове обмеження російським урядом «вольностей» Запорожжя.

10. Розкажіть, як було ліквідовано Запорозьку Січ. Якими були причини цих дій?

11. У чому полягає значення Запорозької Січі для історії України?

12. Наведіть факти, які дають підставу стверджувати, що українські козаки відіграли вагомую роль у російськотурецьких війнах другої половини XVIII ст. 13. Складіть план за темою: «Доля кримських татар у другій половині XVIII ст.» та підготуйте за ним розповідь.

14. Запорозька Січ неодноразово зазнавала руйнувань. Чому після подій 1775 р. вона вже не змогла відновитися у попередньому вигляді на українських землях?

Список рекомендованої літератури

1. Атлас української державності. Львів : НВФ «Карти і атласи», 2013. 128 с.
2. Брехуненко В. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII-XVIII ст. К. : Темпора, 2014. 504 с.
3. Горобець В. Світанок Української держави. Люди, соціум, влада, порядки, традиції. Харків, 2017. 448 с.
4. Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 304 с. (т.8. Україна крізь віки).
5. Історія України : навчальний посібник / під редакцією В. Смолія. К. : Альтернативи, 1997. С. 77-136.
6. Історія Української держави: Гетьманат ранньо-модерної доби. К. : Арій, 2018. 720 с.
7. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.). К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 447 с.
8. Україна: антологія пам'яток державотворення, X-XX ст.: у 10-и т. / редкол. І. Дзюба та ін. К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2008. Т. 3: Битва за Козацьку державу. 496 с.
9. Українське державотворення. Словник-довідник. Невитребуваний потенціал. К. : Либідь, 1997. 560 с.
10. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньо-модерної України. К. : Критика, 2005. Розділи 5, 6.

Семінарське заняття №13

Тема 13. Правобережна Україна та західноукраїнські землі в другій пол. XVIII ст.

1. Політичне становище та адміністративний устрій Правобережжя та західноукраїнських земель (до 1793 р.). Перший поділ Речі Посполитої. Захоплення Австрійською імперією Галичини і Буковини.
2. Другий і третій поділ Речі Посполитої та їх наслідки для України.
3. Господарський розвиток Правобережжя та західноукраїнських земель (Галичина, Закарпаття, Північна Буковина).

4. Соціальні і національно-визвольні рухи на Правобережжі та західноукраїнських землях. Гайдамацьке повстання 1750 року. Коліївщина, «Волинська тривога», опришківський рух. О. Довбуш.

Запитання для самоконтролю

1. Коли було видано маніфест Катерини II про скасування Запорозької Січі: а) червень 1775 р.; б) серпень 1775 р.; в) вересень 1775 р.
2. Запорозьку Січ розгромив у 1709 р.: а) генерал П. Текелій; б) полковник Яковлев; в) царь Петро I.
3. Хто керував козацькими загонами у Хотинській війні: а) П. Сагайдачний; б) М.Жмайло; в) Г.Лобода.
4. Розмістіть в хронологічному порядку і відповідності:
 - а) 1615 р. – Кафа;
 - б) 1606 р. - Варна;
 - в) 1616 р. – Константинополь;
 - г) 1608 р. – Синоп;
 - д) 1614 р. – Перекоп.
5. Яку назву у польській геральдиці має символ на родовому гербі Богдана Хмельницького?
 - а) Курч; б) Абданк; в) Шалава; г) П'ятирог.
6. Визначте основні правила життя козаків у Задунайській Січі.
7. В якій історико-географічній області знаходилась Дунавецька Січ: а) Буджак; б) Бессарабія; в) Добруджа; г) Запорожжя.
8. Чому під час російсько-турецької війни 1787-1791 рр. чорноморським козакам пов'язували на праву руку білу хустку:
 - а) щоб, довести вірність російському уряду;
 - б) щоб, відрізнити їх від турецьких запорожців;
 - в) щоб прикрасити одяг;
 - г) щоб, перев'язувати рани.
9. “Дуки” – це:
 - а) назва заможної верхівки козацтва;
 - б) назва грошової одиниці;
 - в) назва посади;
 - г) назва злочинців

10. На якій території розселялось Чорноморське козацьке військо до 1792 р.:

- а) межиріччя Дніпра та Південного Бугу;
- б) межиріччя Південного Бугу і Дністра;
- в) межиріччя Дністра та Дунаю;
- г) на Таманському півострові.

Список рекомендованої літератури

1. Атлас української державності. Львів : НВФ «Карти і атласи», 2013. 128 с.
2. Брехуненко В. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII-XVIII ст. К. : Темпора, 2014. 504 с.
3. Горобець В. Світанок Української держави. Люди, соціум, влада, порядки, традиції. Харків, 2017. 448 с.
4. Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 304 с. (т.8. Україна крізь віки).
5. Історія України : навчальний посібник / під редакцією В. Смолія. К. : Альтернативи, 1997. С. 77–136.
6. Історія Української держави: Гетьманат ранньо-модерної доби. К. : Арій, 2018. 720 с.
7. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.). К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 447 с.
8. Україна: антологія пам'яток державотворення, X-XX ст.: у 10-и т. / редкол. І. Дзюба та ін. К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2008. Т. 3: Битва за Козацьку державу. 496 с.
9. Українське державотворення. Словник-довідник. Невитребуваний потенціал. К. : Либідь, 1997. 560 с.
10. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньо-модерної України. К. : Критика, 2005. Розділи 5, 6.

Самостійне опрацювання теми 14

Тема 14. Соціальні відносини і господарський розвиток українських земель у складі Російської імперії.

1. Розвиток сільського господарства Лівобережжя і Слобожанщини: розширення посівних площ; поглиблення спеціалізації

сільськогосподарських районів; збільшення посівних технічних культур; зміни в структурі земельної власності й землеволодінні; зміни в структурі феодальної ренти.

2. Правове і політичне становище народних мас (козацтво, міщани, селянство). Юридичне оформлення кріпосного права на Слобожанщині й Гетьманщині.

3. Нові явища у промисловому виробництві українських земель та їх порівняльний аналіз. Поширення мануфактурного виробництва та його якісні зміни. Зміни в соціальній структурі населення України. Поширення найманої праці. Розвиток міст.

4. Розвиток торгівлі і складання національного ринку в Україні.

Список рекомендованої літератури

1 Атлас української державності. Львів : НВФ «Карти і атласи», 2013. 128 с.

2. Брехуненко В. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII-XVIII ст. К. : Темпора, 2014. 504 с.

3. Горобець В. Світанок Української держави. Люди, соціум, влада, порядки, традиції. Харків, 2017. 448 с.

4. Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 304 с. (т.8. Україна кризь віки).

5. Історія України : навчальний посібник / під редакцією В. Смолія. К. : Альтернативи, 1997. С. 77–136.

6. Історія Української держави: Гетьманат ранньо-модерної доби. К. : Арій, 2018. 720 с.

7. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.). К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 447 с.

8. Україна: антологія пам'яток державотворення, X-XX ст.: у 10-и т. / редкол. І. Дзюба та ін. К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2008. Т. 3: Битва за Козацьку державу. 496 с.

9. Українське державотворення. Словник-довідник. Невитребуваний потенціал. К. : Либідь, 1997. 560 с.

10. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньо-модерної України. К. : Критика, 2005. Розділи 5, 6.

Самостійне опрацювання теми 15

водного господарства
та природокористування

Тема 15. Становище південноукраїнських земель у другій пол. XVIII ст.

1. Північне Причорномор'я й Крим у планах європейських держав. Російсько-турецька війна 1768-1774 рр. і участь у ній українського народу.
2. Остаточне зруйнування Запорізької Січі: передумови та наслідки. Історичне значення Запорізької Січі.
3. Анексія Криму Російською імперією. Друга російсько-турецька війна (1787-1791 рр.) та її наслідки для України. Яський мирний договір.
4. Особливості заселення й господарського розвитку Південної України та адміністративно-територіальний устрій після остаточного знищення Нової Запорізької Січі.

Запитання для самоконтролю

1. Хто з українських гетьманів найбільш сприяв поверненню запорозьких козаків до Росії у 1734 р.:
а) П. Полуботок; б) К. Розумовський; в) Д. Апостол.
2. Ким було зруйновано фортецю Кодак?
а) Я. Бородавка; б) Т. Трясило; в) І.Сулима.
3. «Курінь» – це:
а) військова одиниця; б) помешкання козаків на Січі; в) територія.
4. Хронологічні межі існування Нової Січі:
а) 1788 – 1792 рр.; б) 1709 – 1734 рр.; в) 1734 – 1775 рр.
5. «Паланка» у запорозьких козаків – це:
а) бойова одиниця; б) територіальна одиниця; в) адміністративна посада.
6. Наведіть аргументи від імені російського уряду, щоб заохотити задунайців перейти з Османської імперії.
7. Хто здійснив перехід Задунайської Січі в межі Російської імперії:
а) П. Калнишевський; б) Й. Гладкий; в) К. Гордієнко; г) І.Гангардт.
8. Хронологічні межі існування Нової Січі:

а) 1788 – 1792 pp.; б) 1709 – 1734 pp.; в) 1734 – 1775 pp.; г) 1814 – 1828 pp.

9. На якій території оселили Дунайське козацьке військо:

- а) межиріччі Дунаю та Дністра;
- б) на Таманському півострові;
- в) межиріччі Інгулу, Єланця і Мертвоводу;
- г) межиріччі Дніпра та Південного Бугу.

10. Які козацькі звання відповідали “унтер-офіцерському”:

- а) фельдфебель, кондуктор;
- б) фельдфебель, взводний;
- в) вахмістр, урядник;
- г) фейерверкер, урядник.

11. Хто з українських гетьманів найбільш сприяв поверненню запорозьких козаків до Росії у 1734 р.:

- а) П. Полуботок;
- б) К. Розумовський;
- в) Д. Апостол;
- г) П. Скоропадський.

12. Визначте заходи селянина-утікача, що хотів записатися до лав козацького війська.

13. Хто вважається першим засновником Запорозької Січі:

- а) П. Сагайдачний;
- б) І. Вишневецький;
- в) П. Калнишевський.

14. Коли ми маємо першу згадку про українське козацтво:

- а) 1492 р.; б) 1362-1363 pp.; в) 1489 р.

15. Коли було видано маніфест Катерини II про скасування Запорозької Січі:

- а) червень 1775 р.; б) серпень 1775 р.; в) вересень 1775 р.

16. Під час якої російсько-турецької війни було сформоване Усть-Дунайське Буджацьке козацьке військо:

- а) 1787-1791 pp.; б) 1806-1812 pp.; в) 1853- 1856 pp.

17. «Курінь» – це:

- а) військова одиниця;
- б) помешкання козаків на Січі;
- в) адміністративна посада.

18. Напишіть коротку промову з обґрунтуванням необхідності об'єднання усіх сучасних козацьких організацій України.

19. Які з українських козацьких формувань були вперше сформовані спеціально для участі в війні з Наполеоном у 1812 р.:

а) Малоросійські кінно-козацькі полки;

б) Українське військо;

в) Бузьке військо;

г) Катеринославське військо.

20. Коли було остаточно ліквідовано Бузьке козацьке військо:

а) 1796 р.; б) 1803 р.; в) 1816 р.; г) 1817 р.

Список рекомендованої літератури

1 Атлас української державності. Львів : НВФ «Журт і атласи», 2013. 128 с.

2. Брехуненко В. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII-XVIII ст. К. : Темпора, 2014. 504 с.

3. Горобець В. Світанок Української держави. Люди, соціум, влада, порядки, традиції. Харків, 2017. 448 с.

4. Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 304 с. (т.8. Україна крізь віки).

5. Історія України : навчальний посібник / під редакцією В. Смолія. К. : Альтернативи, 1997. С. 77–136.

6. Історія Української держави: Гетьманат ранньо-модерної доби. К. : Арій, 2018. 720 с.

7. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.). К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 447 с.

8. Україна: антологія пам'яток державотворення, X-XX ст.: у 10-и т. / редкол. І. Дзюба та ін. К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2008. Т. 3: Битва за Козацьку державу. 496 с.

9. Українське державотворення. Словник-довідник. Невитребуваний потенціал. К. : Либідь, 1997. 560 с.

10. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньо-модерної України. К. : Критика, 2005. Розділи 5, 6.

Індивідуальні завдання

1. Адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Речі Посполитої в другій половині XVI – XVIII ст. (воєводства, землі та повіти) (у дослідженнях М. Крикуна)
2. Аналіз публікацій з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648-1657 рр. (Український історичний журнал, 1991-1999 рр.).
3. Аналіз публікацій з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648-1657 рр. (Український історичний журнал, 2000-2017 рр.).
4. Аналіз публікацій з історії громадянської війни в Україні кінця 50-х – 60-х рр. XVII ст. (Український історичний журнал, 1991-1999 рр.).
5. Аналіз публікацій з історії громадянської війни в Україні кінця 50-х – 60-х рр. XVII ст. (Український історичний журнал, 2000-2017 рр.).
6. Т. Яковлева про громадянську війну в Україні кінця 50-х – 60-х рр. XVII ст.
7. Барське староство в другій половині XVII – XVIII ст. (у дослідженнях М. Грушевського)
8. В. Панашенко як дослідник соціальної структури Гетьманщини.
9. Взаємовідносини гетьманської і митрополичої влади в період Хмельниччини у дослідженнях С. Плохія.
10. Гайдамацьке повстання 1768 року в дослідженнях українських істориків.
11. Замойський синод 1720 р.: передумови скликання, перебіг і значення в житті Унійної Церкви.
12. Землеволодіння в Галичині у XVIII ст. (за дослідженнями Т. Балабушевич).
13. Землеволодіння Жевуських на Поділлі у XVIII ст. (за дослідженнями Ю. Овсінського).
14. Зовнішня політика Б.Хмельницького у дослідженнях Я. Федорука.

15. І. Крип'якевич як дослідник Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст..
16. Інструкції Війська Запорізького послам на сейми Речі Посполитої 1660-х років (у дослідженнях М. Крикуна).
17. Києво-Печерська Лавра у другій половині XVII – XVIII ст.
18. Київська православна митрополія у 1654-1685 рр.
19. Київська унійна митрополія у 1720-1772 рр.
20. Київське чернецтво у XVIII ст. (за дослідженнями М. Яременка).
21. Козацькі полки в другій половині XVII ст.: час існування, територія, внутрішній устрій.
22. Концепція української Національної революції XVII ст. у працях В. Смолія і В. Степанкова.
23. Дослідження Національно-визвольної війни середини XVII ст. у працях В. Брехуненка.
24. Низове Військо Запорізьке і київське чернецтво (за дослідженнями О. Кузьмука).
25. Збройні сили Гетьманщини в дослідженнях О. Сокирка.
26. Запорізьке військо доби Нової Січі в дослідженнях Г. Шпитальова.
27. Облога Львова козацькими й московськими військами в 1655 році (у висвітленні вітчизняних джерел)
28. Остап Гоголь – полковник і гетьман Війська Запорізького (у дослідженнях М. Крикуна та Т. Чухліба).
29. Оцінка Переяславської ради в сучасній українській історіографії.
30. Погляди В. Липинського на українську Національно-визвольну війну середини XVII ст.
31. Погляди на передумови і наслідки Гадяцького договору в сучасній українській історіографії.
32. Політичний портрет Б. Хмельницького у праці Я. Качмарчика.
33. Діяльність гетьмана П. Дорошенка у дослідженнях Д. Дорошенка та В. Смолія і В. Степанкова.
34. Походи турецьких військ на українські землі в 1670-х роках (в українській історіографії)

35. Проблема формування нової генерації соціальної еліти (козацької старшини) у дослідженнях В. Горобця.
36. Проблеми українсько-єврейських взаємин у працях С. Плохія.
37. Розвиток ремесла і торгівлі у Львові у XVIII ст. (за дослідженнями Я. Кіся).
38. Роль шляхти в українській національно-визвольній війні середини XVII ст. у дослідженнях Н. Яковенко.
39. Роль шляхти у козацькій революції у працях В. Липинського.
40. Українсько-московські договори середини і другої половини XVII ст. у дослідженні А. Яковліва.
41. Унійні процеси у Львівській, Перемишльській і Луцькій єпархіях наприкінці XVII – на поч. XVIII ст.
42. Ф. Сисин і його дослідження Гетьманської держави.
43. Ю.Мицик – дослідник джерел до історії національно-визвольної війни українського народу 1648-1657 рр.

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ З ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ УКРАЇНИ З СЕРЕДИНИ 17-18 СТ.»

ЛЕКЦІЯ № 1

Тема 1. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.)

1. Передумови, типологія та періодизація подій української національної революції XVII ст. (1648-1676 рр.).
2. Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького. Воєнно-політичні події 1648-1653 рр.
3. Українсько-російські відносини та договір 1654 р.: політичні наслідки і перспективи.

ЛЕКЦІЯ № 2

Тема 2. Переяславська рада 1654 року.

1. Переяславська рада 1654 р.: міфи та реальність.
2. Переяславська рада 1654 року: «зрада» чи «перемога»?
3. Переяславська рада 1654 р.: причини, сутність, наслідки.

ЛЕКЦІЯ № 3

Тема 3. Розгортання воєнно-політичних подій в Україні в 1654-1657 рр.

1. Московсько-польська війна та її наслідки для українського народу.
2. Боротьба уряду Богдана Хмельницького за возз'єднання західноукраїнських земель (1655-56 рр.).
3. Віленське перемир'я 1656 р та загострення відносин із Москвою. Спроба створення антипольської коаліції.
4. Історичне значення діяльності гетьмана Б. Хмельницького. Оцінка його особи в історіографії.

ЛЕКЦІЯ № 4

Тема 4. Формування козацької держави Богдана Хмельницького.

1. Становлення гетьманської держави за Б. Хмельницького: проблеми та історіографія.
2. Основи національної державної ідеї.
3. Формування державної території, військового та політико-адміністративного устрою, органів державної влади.
4. Соціально-економічна політика новоствореної держави.
5. Б. Хмельницький – фундатор Української козацької держави. Оцінка його особи в історіографії.

ЛЕКЦІЯ № 5

Тема 5. Українська козацька держава в другій половині XVII ст.

1. Гетьманська держава після смерті Б. Хмельницького. Громадянська війна 1658-1660 рр. Гадяцька унія. Українсько-московська війна 1658-1659 рр. Поразка політики І. Виговського її причини.
2. Доба Руїни (1659-1676 рр.): причини і соціально-політичні наслідки. Боротьба козацьких угруповань за владу.
3. Політика Туреччини і Кримського ханства щодо України. Гетьманування П. Дорошенка.

4. Поразка Національної революції та її причини. Роль і місце Національної революції в історії України.

ЛЕКЦІЯ № 6

Тема 6. Лівобережна Україна і Слобожанщина в ост. чверті XVII ст.

1. Політико-адміністративний і військовий устрій Гетьманщини і Слобожанщини. Впровадження органів царської влади в Україні. Укладення «Вічного миру».
2. Початок правління гетьмана Івана Мазепи. Внутрішня та зовнішня політика.
3. Обмеження автономії Гетьманщини московським самодержавством (на основі статей-договорів 1659-1687 рр.).
4. Господарський розвиток Гетьманщини та Слобожанщини: порівняльний аналіз.
5. Підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату.

ЛЕКЦІЯ № 7

Тема 7. Правобережна Україна та західноукраїнські землі в другій половині XVII ст.

1. Політичне становище Правобережжя та західноукраїнських земель після поразки Української національної революції. Гетьманство Ю. Хмельницького.
2. Відродження козацького устрою на Правобережжі. Посилення визвольної боротьби. Паліївщина.
3. Соціально-економічний розвиток Правобережжя та західноукраїнських земель під гнітом іноземних загарбників.
4. Церковне життя та міжконфесійні відносини.

ЛЕКЦІЯ № 8

Тема 8. Політичне становище Лівобережної Гетьманщини та Слобідської України в першій чверті XVIII ст.

1. Україна за правління гетьмана Івана Мазепи. Початковий етап Північної війни та участь у ній Гетьманату.

2. Відносини Гетьманату з Росією, Польщею та Швецією в контексті об'єднаної політики гетьмана І. Мазепи. Українсько-шведський союз 1708 року. Полтавська битва 1709 року та її наслідки для України.

3. Місце гетьмана Івана Мазепи в історії України та оцінка його діяльності.

4. Гетьман Пилип Орлик та його «Конституція». Прутська кампанія. Діяльність мазепинців на еміграції.

4. Україна-Гетьманщина після Полтавського погрому та обмеження української автономії за правління гетьманів І. Скоропадського та П. Полуботка. «Решетилівські статті» 1709 р.

5. Інкорпораційні реформи Першої Малоросійської колегії (1722-1725 рр.).

ЛЕКЦІЯ № 9

Тема 9. Україна-Гетьманщина в другій чверті XVIII ст.

1. Спроби реформування Гетьманщини Д. Апостолом та друга ліквідація гетьманства. «Рішительніє пункти» 1728 р.

2. «Правління Гетьманського уряду» та посилення інкорпораційної політики Російської імперії щодо України (1734-1750 рр.).

3. Україна в російсько-турецькій війні 1735-1739 рр.

4. Обмеження козацького самоврядування на Слобожанщині.

ЛЕКЦІЯ № 10

Тема 10. Соціально-економічний розвиток України в першій пол. XVIII ст.

1. Особливості соціально-економічного устрою українських земель (Гетьманщина, Слобожанщина, Правобережжя, західноукраїнські землі).

2. Господарський розвиток Гетьманщини та Слобідської України: порівняльний аспект. Зміни в земельній власності і землеволодінні.

3. Соціально-економічна ситуація на Правобережжі та західноукраїнських землях.

4. Становище народних мас та форми соціального протесту в українських землях.

ЛЕКЦІЯ № 11

Тема 11. Запорозька Січ і Південна Україна в першій половині XVIII ст.

1. Запорізька Січ у подіях Північної війни та її зруйнування. Кам'янська і Олешівська Січі. Військо Запорозьке під кримською протекцією.
2. Повернення запорожців і заснування Нової Січі. Адміністративний військовий устрій.
3. Господарське життя і соціальні відносини в Новій Січі.
4. Втручання російського царизму у внутрішнє життя Запоріжжя. Захоплення запорозьких земель. Спорудження Новосіченського ретраншементу. Заснування на землях Січи Нової Сербії, Слов'яносербії, Новослобідського полку.

ЛЕКЦІЯ № 12

Тема 12. Політичне становище та адміністративний устрій українських земель у складі Російської імперії в другій пол. XVIII ст.

1. Друга реставрація гетьманства. Державні реформи гетьмана К. Розумовського (1750-1764 рр.) та їх наслідки.
2. Українські проекти розширення автономії Гетьманату 1763 р. та реакція на них імперського уряду. Остаточна ліквідація гетьманства.
3. Діяльність Другої Малоросійської колегії та асиміляційні реформи П. Румянцева в Лівобережній Україні (1764-1786 рр.).
4. Остаточне знищення козацького устрою Слобідської України.
5. Шляхетно-старшинська опозиція в імперській політиці Катерини II. Остаточна інкорпорація колишньої Гетьманщини російським самодержавством.

ЛЕКЦІЯ № 13

Тема 13. Правобережна Україна та західноукраїнські землі в другій пол. XVIII ст.

1. Політичне становище та адміністративний устрій Правобережжя та західноукраїнських земель (до 1793 р.). Перший поділ Речі

Посполитої. Захоплення Австрійською імперією Галичини і Буковини.

2. Другий і третій поділ Речі Посполитої та їх наслідки для України.
3. Господарський розвиток Правобережжя та західноукраїнських земель (Галичина, Закарпаття, Північна Буковина).
4. Соціальні і національно-визвольні рухи на Правобережжі та західноукраїнських землях. Гайдамацьке повстання 1750 року. Коліївщина, «Волинська тривога», опришківський рух. О. Довбуш.

ЛЕКЦІЯ № 14

Тема 14. Соціальні відносини і господарський розвиток українських земель у складі Російської імперії.

1. Розвиток сільського господарства Лівобережжя і Слобожанщини: розширення посівних площ; поглиблення спеціалізації сільськогосподарських районів; збільшення посівних технічних культур; зміни в структурі земельної власності й землеволодінні; зміни в структурі феодальної ренти.
2. Правове і політичне становище народних мас (козацтво, міщани, селянство). Юридичне оформлення кріпосного права на Слобожанщині й Гетьманщині.
3. Нові явища у промисловому виробництві українських земель та їх порівняльний аналіз. Поширення мануфактурного виробництва та його якісні зміни. Зміни в соціальній структурі населення України. Поширення найманої праці. Розвиток міст.
4. Розвиток торгівлі і складання національного ринку в Україні.

ЛЕКЦІЯ № 15

Тема 15. Становище південноукраїнських земель у другій пол. XVIII ст.

1. Північне Причорномор'я й Крим у планах європейських держав. Російсько-турецька війна 1768-1774 рр. і участь у ній українського народу.
2. Остаточне зруйнування Запорізької Січі: передумови та наслідки. Історичне значення Запорізької Січі.

3. Анексія Криму Російською імперією. Друга російсько-турецька війна (1787-1791 рр.) та її наслідки для України. Яський мирний договір.

4. Особливості заселення й господарського розвитку Південної України та адміністративно-територіальний устрій після остаточного знищення Нової Запорізької Січі.

Підсумковий контроль знань з дисципліни (перелік питань до заліку)

1. Джерела з історії українського козацтва.
2. Вивчення історії українського козацтва в історичній літературі.
3. Періодизації історії українського і запорозького козацтва.
4. Соціально-економічне і політичне становище українських земель в XV ст. і виникнення козацтва.
5. Перші згадки про українське козацтво. Походження назви.
6. Проблема виникнення козацтва в історіографії. Теорії етнічного походження.
7. Характеристика груп козацтва: запорозьке, реєстрове, городове, “покозачені селяни”.
8. Організація реєстрового козацтва.
9. Виникнення Запорозької Січі: хронологічний та територіальний аспекти.
10. Адміністративний устрій та управління Запорозької Січі. Територіальний устрій.
11. Військове устрій та мистецтво козаків.
12. Перші козацькі війни кінця XVI ст.
13. П.К.Сагайдачний: життя та діяльність.
14. Козацькі війни в 20-х роках XVII ст.
15. Козацькі повстання 30-х років XVII ст.
16. Козацтво на міжнародній арені в першій половині XVII ст.: російська “Смута”, Тридцятилітня війна.
17. Боротьба козацтва з Кримським ханством і Туреччиною наприкінці XVI – першій половині XVII ст.

18. Українське козацтво у Національно-Визвольній революції українського народу середини XVII ст.
19. Запорозьке козацтво в другій половині XVII ст. І. Сірко: життя та діяльність.
20. Запорозьке козацтво на початку XVIII ст.
21. Олешківська Січ. 1709-1734 рр.
22. Нова Січ. 1734-1775 рр.: соціально-економічний розвиток.
23. Нова Січ. 1734-1775 рр.: адміністративне управління, проекти реформування.
24. Ліквідація Нової Січі в 1775 р. Причини та наслідки.
25. Козацтво між двома імперіями: російська та турецька політика щодо українського козацтва в 1775-1814 рр.
26. Козацькі формування в Російській імперії наприкінці XVIII ст.: Бузьке козацьке військо, Катеринославське козацьке військо.
27. “Військо Вірних козаків” – Чорноморське козацьке військо. 1788-1792 рр.
29. Участь і роль козацтва у російсько-турецьких війнах кінця XVIII ст.
30. Козацтво та його світові аналоги.

Список рекомендованої літератури

1. Апанович О. Українсько-російський договір 1654 р. Міфи і реальність. Київ, 1994.
2. Апанович О. Збройні сили України першої половини XVIII ст. Київ, 1969.
3. Археологія доби українського козацтва XVII – XVIII ст. Київ, 1997.
4. Багалій Д. Історія Слобідської України. Харків, 1990.
5. Балабушевич Т. А. Аграрна історія Галичини другої половини XVIII ст. Київ, 1993.
6. Білецький П. Українське мистецтво другої половини XVII – XVIII ст. Київ, 1981.
7. Бойко А. В. Південна Україна останньої чверті XVIII століття. Київ, 2000.

8. Бойко А. В. Джерела з історії Південної України останньої чверті XVIII століття в архівосховищах Москви та Петербурга: покажчик справ. Запоріжжя, 1996.
9. Борисенко В. И. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині XVII ст. Київ, 1986.
10. Брехуненко В. Московська експансія і Переяславська Рада 1654 року. Київ, 2005.
11. Великий А. З літопису християнської України. Рим, 1972 – 1975. Т. 5-7.
12. Власовський І. Нарис історії української Православної Церкви. Київ, 1998. Т. 2–3.
13. Голобуцкий В. А. Дипломатическая история освободительной войны украинского народа. 1648-1654 гг. Київ, 1962.
14. Голобуцький В. О. Економічна історія Української РСР: Дожовтневий період. Київ, 1971.
15. Горобець В. Україна в роки реформ Петра І. Київ, 2000.
16. Горобець В. М. Політичний устрій українських земель другої половини XVII – XVIII. Гетьманщина, Запоріжжя, Слобожанщина, Правобережна Україна (спроба структурно-функціонального аналізу). Київ, 2000.
17. Горобець В. М. Зовнішня політика Гетьманату другої половини 50 рр. XVII ст.: впливи суспільно-політичного протистояння в Україні та трансформації регіональних геополітичних процесів. *ВІЖ*. 2005. №2. С. 16–47.
18. Горобець А. Еліта козацької України в пошуках політичної легітиматії: стосунки з Москвою та Варшавою, 1654 – 1665. Київ, 2001.
19. Грабовецький В. В. Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI – XIX ст. Львів, 1966.
20. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Київ, 1995 – 1998. Т. 8–10.
21. Гуржий А. И. Эволюция феодальных отношений на Левобережной Украине в первой половине XVIII в. Киев, 1986.
22. Гуржій О. І. Гетьман Іван Скоропадський. Київ, 1998.

23. Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна. Київ, 1999. Т. 8.
24. Дядиченко В. А. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – поч. XVIII ст. Київ, 1959.
25. Інкін В. Ф. Сільське суспільство Галицького Прикарпаття у XVI – XVIII ст.: Історичні нариси. Львів, 2004.
26. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. Львів, 2002.
27. Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI – XVIII ст. Київ, 1966.
28. Кісь Я. П. Промисловість м. Львова у період феодалізму (XIII – XIX ст.). Львів, 1968.
29. Компан О. С. Міста України в другій половині XVII ст. Київ, 1963.
30. Крижанівський О. П. Церква в соціально-економічному розвитку Правобережної України: XVIII – першій половині XIX ст. Київ, 1991.
31. Крикун М. Г. Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV – XVIII ст. Київ, 1993.
32. Крикун М. Між війною і радістю. Козацтво Правобережної України в другій половині XVII – на початку XVIII ст. Київ, 2006.
33. Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. Львів, 1990.
34. Мельник Л. Гетьманщина першої чверті XVIII ст. Київ, 1997.
35. Мицик Ю. А. Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст. Дніпропетровськ, 1996.
36. Нариси з історії дипломатії України / під ред. В. А. Смолія. Київ, 2001.
37. Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII – XVIII ст. Ч. 1: Генеральна рада. *Праці комісії для вивчення історії західноруського та українського права*. 1929. Т. 6.
38. Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII – XVIII ст. Ч. 2: Рада старшин. *Праці комісії для вивчення історії західноруського та українського права*. 1930. Т. 8.

39. Павленко С. Іван Мазепа. Київ, 2003.
40. Панашенко В. В. Полкове управління в Україні (середина XVII – XVIII ст.). Київ, 1997.
41. Панашенко В. В. Соціальна еліта Гетьманщини (друга половина XVII – XVIII ст.). Київ, 1995.
42. Пашук А. Й. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII – XVIII ст. Львів, 1967.
43. Пірко В. Заселення і господарське освоєння Степової України в XVI – XVIII ст. Донецьк, 2004.
44. Слабченко М. Судівництво на Україні XVII – XVIII ст. Харків, 1919.
45. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676). Київ, 1999. (Т. 7: Україна кризь віки).
46. Сокирко О. Лицарі другого сорту. Наймане військо Лівобережної Гетьманщини. 1669 – 1726 рр. Київ, 2006.
47. Стороженко І. С. Богдан Хмельницький і воєнне мистецтво у Визвольній війні українського народу середини XVII ст. Дніпропетровськ, 1996. Кн. 1.
48. Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. Київ, 1970 (1988).
49. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Київ, 2003.
50. Чухліб Т. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи. Київ, 2004.
51. Чухліб Т. В. Козацький устрій Правобережної України (остання чверть XVII ст.). Київ, 1996.
52. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. Львів, 1990. Т. 1–3.
53. Яковлева Т. Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII ст. Причини і початок Руїни. Київ, 1998.
54. Яковлева Т. Руїна Гетьманщини. Від Переяславської ради-2 до Андрусівської угоди (1659-1667 рр.). Київ, 2003